

19. YÜZYILDA MÜNTEHİR BİR ŞAİR: AMASYALI NELMÎ
IN 19th CENTURY, A POET WHO COMMITTED SUICIDE: NELMÎ FROM AMASYA

BURAK BEKEN

Öğr. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Kozaklı Meslek Yüksekokulu
Academician Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Kozaklı Vocational School of Higher Education
burakbeken@nevsehir.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-3371-0135>

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-2, Haziran-June 2021 Rize

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 28.04.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 10.05.2021
Sayfa-*Pages* : 139-165

19. YÜZYILDA MÜNTEHİR BİR ŞAİR: AMASYALI NELMÎ

Öğr. Gör. Burak BEKEN¹

Özet

Bu çalışma, 19. yüzyılda Amasya’da dünyaya gelmiş, eğitimini Bayezid Medresesi’nde alarak müderrislik makamına ulaşmış olan Nelmî mahlaslı Hasan Tahsin Efendi’nin hayatı, edebî kişiliği ve *Dîvân*’ı üzerine hazırlanmıştır. Tahsin Efendi’den bahseden kaynaklar son derece sınırlıdır. *Dîvân*’ından çıkan bir notta doğum tarihi, ailesi ve tahsiline dair bazı bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca *Amâsya Târîhi* müellifi Hüseyin Hüsâmeddin Efendi kendisiyle görüşmüş ve eserinde onun biyografisine yer vermiştir. *Dîvân*’da Hasan Tahsin Efendi’nin birkaç mektubu ve hâl tercümesini ihtiva eden bazı mensur metinler de bulunmaktadır. Bu metinlerden de şaire dâir çeşitli bilgiler çıkarılabilmektedir. Başarılı bir eğitim ve meslek hayatı olan Hasan Tahsin Efendi, yaşadığı birtakım şahsî ve sosyal sıkıntıların verdiği buhranlardan kurtulamayarak henüz yirmi beş yaşındayken intihar etmiştir. Şairin eldeki tek eseri, mürettep olmayan *Dîvân*’dır. *Dîvân*’ın bir noktaya kadar müellifi tarafından istinsah edildiği ve kalan kısımların müsvedde hâlinde bulunduğu anlaşılmaktadır. 304 şiiri ihtiva eden *Dîvân*, nazım şekilleri ve kullanılan aruz vezinlerinin çeşitliliği bakımından zengin sayılabilir. Eserde farklı nazım şekilleri ve kelime tercihleri, Tanzimat Dönemi’nin etkisini göstermektedir. Çalışmanın amacı, kaynaklarda hakkında fazla bilgi verilmeyen Hasan Tahsin Efendi’yi ve onun eldeki tek eseri olan *Dîvân*’ını tanıtmaktır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Hasan Tahsin Efendi, Nelmî, Dîvân, intihar

IN 19th CENTURY, A POET WHO COMMITTED SUICIDE: NELMÎ FROM AMASYA

Abstract

This work is based on the life, literary personality and *Dîvân* of the pseudonym Nelmi, Hasan Tahsin Efendi, who was born in Amasya in the 19th century and reached the position of mudarris by taking his education in Bayezid Madrasa. The sources mentioning Tahsin Efendi are extremely limited. There is some information about the date of birth, family and collection in a note from his *Dîvân*. In addition, Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, the author of *Amâsya Târîhi*, met with him and included his biography in his work. In the *Dîvân* there are several letters of Hasan Tahsin Efendi and some prose texts containing his life story. Also, various information about the poet can be obtained from these texts. Hasan Tahsin Efendi, who had a successful education and professional life, could not recover from the crises caused by some personal and social difficulties

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Kozaklı Meslek Yüksekokulu, burakbeken@nevsehir.edu.tr

and committed suicide when he was twenty-five years old. The only existing work of the poet is his unreorganized *Dîvân*. It is understood that the *Dîvân* has been copied up to a point by the author and the remaining parts are in draft form. The *Dîvân*, which contains 304 poems, can be considered rich in verse forms and variety of prosody meters used. Different poetry forms and word preferences in the work show the effect of the Tanzimat Period. The aim of the study is to introduce Hasan Tahsin Efendi, who is not given much information in the sources, and his only work, *Dîvân*.

Keywords: Amasya, Hasan Tahsin Efendi, Nelmî, *Dîvân*, suicide

Giriş

19. yüzyıl, Divan edebiyatının büyük oranda önemini yitirdiği ve Tanzimat'tan sonra birtakım şairlerce eleştirildiği bir yüzyıldır. Buna rağmen bilinen şairlerin dışında 19. yüzyılda Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde yetişmiş lâkin tezkirelerde ve biyografik kaynaklarda yer bulamamış şairlerin sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Bu şairlerden biri de Nelmî mahlasıyla bir divan oluşturacak kadar şiir yazan ancak *Dîvân*'ını mürettep bir hâle getiremeden intihar ederek hayatına son veren Amasyalı Hasan Tahsin Efendi'dir.

Hasan Tahsin Efendi hakkındaki bilgilerin kaynağı oldukça sınırlı olsa da eldeki kaynakların verdiği bilgiler onunla ilgili önemli detaylar barındırmaktadır. En detaylı bilgiler Hasan Tahsin Efendi ile bizzat görüşen, ondan kendi adına şiir alan ve onun şiirlerini tahmis eden Hüseyin Hüsâmeddin Efendi'nin *Amâsya Târîhi* adlı eserinin 8. cildinde yer almaktadır. Şairin *Dîvân*'ında yer alan bir not, kendisine ait çeşitli mektuplar ve arzuhallerden onun gerek hayatına dair gerekse de bazı ruh hâllerine ilişkin bilgiler çıkarılabilmektedir.

Hasan Tahsin Efendi'nin özellikle gazelleri, sıkıntılarla geçmiş hayatının bir serencamı gibidir. Bu gazeller, yaşadığı ayrılıklardan, gurbetlerden vs. buhranlardan meydana gelen acıların bir terennümü olarak görünmektedir. Duygu ve düşüncelerini Divan edebiyatının pek çok nazım şeklini kullanarak ifade etmede müktebat sahibi olduğu anlaşılan şairin tek eseri bir kısmı temize çekilmiş bir kısmı da müsvedde hâlinde kalmış *Dîvân*'ıdır.

Bu çalışmada; öncelikle 19. yüzyılda yaşamış, genç yaşta hayatına son vermiş bir Divan şairi olan Nelmî mahlaslı Hasan Tahsin Efendi'nin hayatı kısaca ele alınacaktır. Ardından *Dîvân*'ı şekil ve muhteva yönünden tanıtılarak şiirlerinden örnekler çalışmanın sonuna eklenecektir.

1. Hasan Tahsin Efendi'nin (Nelmî) Hayatı

19. yüzyılda yaşadığı tespit edilen Hasan Tahsin Efendi'nin hayatına dair kaynaklarda yer alan bilgiler oldukça sınırlıdır.² *Dîvân*'ın başında yer alan notta Hasan Tahsin Efendi'nin H. 1288'de (M. 1871-72) doğduğu ifade edilse de bu bilginin esere kim tarafından ilişitirildiği bilinmediği için bu tarihe temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Hüseyin Hüsâmeddin Efendi onun

² Şair'in varlığından ilk defa İsmail Hakkı Aksoyak, "Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi" kapsamında yazmış olduğu "Nelmî" maddesiyle bahsetmiştir.

doğum tarihini daha detaylı bir şekilde H. 12 Safer 1292 (M. 20 Mart 1875) olarak vermektedir (Yasar, 8. Cilt: 33). Amasya'nın Hacı Hamza Mahallesi'nde doğduğu konusunda kaynaklar mutabıktır. Söz konusu notta, henüz üç yaşındayken annesinin vefat ettiği, ilk terbiyesini ve tahsilini babasından aldığı; babasının, Kapancı-zâde Medresesi - diğer bir adıyla Yeni Daire Medresesi- müderrisi İsmâ'îloğlu Nûrî Efendi olduğu ve Nûrî Efendi'nin "Kıllı" namıyla bilindiği belirtilmektedir. *Amâsya Târîhi*'nin 7. cildinde Hasan Tahsin Efendi'nin dedesi İsmail Hakkı Efendi'nin biyografisi yer almaktadır. Buradaki bilgilere göre İsmail Hakkı Efendi, İğnepazarlı es-Seyyid Hasan Efendi el-Hâc Ömer bin Resul'ün oğludur. Bu ifadeyle Hasan Tahsin Efendi'nin soy durumu ortaya konmakta ve "es-Seyyid" künyesiyle nesebinin Hz. Peygamber'e dayandığı anlaşılmaktadır. Bu biyografide Hasan Tahsin Efendi'nin İsmail Hakkı adında bir kardeşi olduğu, babalarının H. 1314'te (M. 1896-97) vefat ettiği bildirilmektedir (Yasar, 7. cilt: 213-214).

Dîvân'da yer alan notta, Hasan Tahsin Efendi'nin Amasya Bayezid Medresesi'nde ilim tahsil ettiği belirtilmiştir. Ancak Hasan Tahsin Efendi'yi şahsen tanıyan ve onunla görüşen Hüseyin Hüsâmeddin Efendi ise eğitim ve meslek hayatına dair daha detaylı ve farklı bilgiler vermektedir. O, H. 1303 (M. 1885-86) yılında girdiği Rüşdiye mektebinden H. 1307'de (M. 1889-90) birincilikle mezun olmuştur. Akabinde Amasya'nın tanınmış kişilerinden Topçuzade Münib Bey'in oğulları Salih ve Hilmi Bey'e öğretmenlik yapmıştır. Bu ailenin yardımlarıyla yazı kaleminde ser-mübeyyiz³ ve idare meclisinde başkâtip yardımcısı oldu. Bu sırada Amasya Bekir Paşa medresesinde Hâfız Abdurrahman Kâmil Efendi'nin eğitiminden geçti. İyiliksever bazı kimseler aracılığıyla H. 1309'da (M. 1891-92) İstanbul'a giderek Bayezid Medresesi dersiamı⁴ Perşembeli Ahmed Remzî Efendi'nin derslerine devam etmiştir. Bu sırada önce Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nde ikamet etmiş ardından alay müfettişi Amasyalı Mustafa Asım Efendi ile birlikte yaşamıştır. Son derece kabiliyetli ve güzel yazı sahibi olması hasebiyle H. 1311'de (M. 1893-94) Galata Mahkemesi'ne kâtip olmuştur. Bir süre bu işe devam ettikten sonra H. 1313'te (M. 1895-96) eğitimini tamamlayarak icazetnamesini almıştır. Bu yılın Receb ayında hocasının, Askerî Mahkeme'ye kayıt memuru olması vesilesiyle iki yüz kuruş maaşla onun yardımcısı olarak işe başlamıştır. Şeyhülislâm Yusuf Cemâleddin Efendi'ye bir kaside sunmuş ve H. 1314 yılı Şevval ayında (Mart/Nisan 1897) devriye müderrisi olmuştur. (Yasar, 8. cilt: 34). Yusuf Cemâleddin Efendi'ye sunduğu kaside *Dîvân*'da mevcuttur (84^a-85^a). Hasan Tahsin Efendi bu kasidenin sonuna H. 5 Receb 1314 (M. 10 Aralık 1896) tarihini kaydetmiştir. Yani şair, bu kasideyi sunduktan yaklaşık üç ay sonra devriye müderrisliğine tayin olmuştur. Ayrıca bu kasideden önce H. 7 Cemaziyülevveli 1314'te de (M. 14 Ekim 1896) aynı zata mesnevi nazım şekliyle bir methiye takdim etmiştir (85^a-86^a).

³ Müsevvitler tarafından yazılan müsvedde evrakları temize çekmekle görevli olan memur.

⁴ "Medreselerde öğrencilere, camilerde halka açık ders verme yetkisine sahip müderris için kullanılan unvan." (İpşirli 1994: 185)

Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, Hasan Tahsin Efendi'nin, hocasının oğlu Mehmed Arif Efendi'ye âşık olduğunu hatta ona daha yakın olabilmek için hocasının evine daha yakın olan Molla Kestel Medresesi'ne yerleştiğini anlatmaktadır. Hasan Tahsin Efendi'nin “‘afif ve ‘innîn” olması sebebiyle kendisinden bir fenalık umulmayacağı düşünüldüğünden Mehmed Arif Efendi'nin yanından ayrılmadığı belirtilmektedir. Durum böyleyken H. 1314 Zilhiccesinde (M. Mayıs 1897) yalnız kaldığı bir gecede Hasan Tahsin Efendi'nin aklına bir korku ve kâbustan dolayı hâle gelmiş ve her şeyden korkar olmuştur. Bu olayın ardından H. 1315 Rebiyülevvelinde (M. Temmuz/Ağustos 1897) mecburen Amasya'ya döndüğünü ve Kapancı-zâde Medresesi'nin bir hüccesine kapandığını, insanlardan kendisini çekerek şiir ve tasavvufa yöneldiğini nakleden Hüseyin Hüsâmeddin Efendi ara sıra kendisiyle görüştüğünü de bildirerek H. 17 Zilhicce 1317 (M. 18 Nisan 1900)⁵ sabahında kendisini Yörgüç Paşa imaretinden ırmağa atarak intihar ettiğini haber vermektedir (Yasar, 8. cilt: 34-35).

Hasan Tahsin Efendi her ne kadar eğitim ve meslek hayatında kabiliyetli ve başarılı olsa da naif yaradılışı sebebiyle sosyal hayatında ve hâletiruhiyesinde çoğu zaman sıkıntılar yaşamış, buhranlara düşmüş ve bu hâllerden kaçışı uzlete çekilmekte görmüştür. Şairin bu hâllerine ilgili bilgi veren en önemli kaynak *Dîvân*'ında yer alan tercümeihâlleri ve mektuplarıdır.

H. 7 Receb 1316 (M. 21 Kasım 1898) tarihli mektubunda yer verdiği “‘Esâretinden kurtulamadığım şu son felâket risâle-i ömrümdeki vâkı‘ât-ı hayâtiyyemi takrîre güzel bir tercümândır.” ifadeleriyle anlattıklarından hayatının nasıl geçtiğinin anlaşılabilirliğini dile getiriyor. Bu mektupta zevk ve neşe ile hüznün ve keder gibi birbirinin zıttı kavramları birbirine eşit tutuyor. Bunların hiçbirinin kararlı ve kalıcı olmadığını belirtiyor. Bu umutsuzluk içinde dünyaya ait maddi ve manevi tüm lezzetlerin sona ereceğinden bahsederek içine düştüğü hâlin kimse tarafından anlaşılamayacağını bildiriyor. Hitap ettiği din kardeşlerinin kendisine dair bildikleri sırlardan dolayı ne kadar yıprandığını ve bu sıkıntılı hâli hayatına son vererek sonuçlandırdığını ifade ediyor. O, yüzüne gülen ancak zayıf taraflarını bilerek bunu kullanan kişileri Allâh'a havale eder ve içine düştüğü bu duruma sebep olanları bildiği hâlde ifşâ etmek istemez. Nihayetinde “‘Vâh tahlîsime sâ‘î ahkâm-ı kadere intizârı buldum. Düşündüm, murakkıbı bulduğum ecele vasıl oldum. Evet, elimle kanımı döktüm. ‘Arz-ı hâcât ettiğim sâhib-i dergâhın ihsân ettiği ‘aklı, fikri zâyî‘ iden diye dahl olduğumdan istidlâl ettiğim i’tikâdınıza göre hareket

⁵ Eserin başındaki mektuplardan birinin sonuna R. 5 Ağustos 1316 (18 Ağustos 1900) tarihi kaydedilmiştir. Bu tarih, Hüseyin Hüsâmeddin Efendi'nin verdiği ölüm tarihinden 4 ay sonrasına aittir. Bu durumda üç ihtimal söz konusudur. Birincisi, şairin kaleme aldığı mektubun sonuna içinde bulunduğu sıkıntılı ruh hâllerinden dolayı yanlış bir tarih kaydetmiş olabileceğidir. İkincisi, Hüseyin Hüsâmeddin Efendi'nin kaydettiği tarihin yanlış olabileceğidir. Bu durumda onun, kendisinden son derece emin bir şekilde verdiği tarihlerin şairin hayatındaki diğer gelişmelerle (doğum tarihine göre Rüşdiye'ye başlaması, mezuniyeti, Mehmed Cemâleddin Efendi'ye sunduğu kaside vesilesiyle müderrisliğe atanma tarihi gibi) tutarlılığı da gözden uzak tutulmamalıdır. Son ihtimal ise Hicri ve Rumi tarihlerin birlikte verildiği eserde Hicri yerine Rumi, Rumi yerine Hicri tarihlerin yazılmasından kaynaklı bir karışıklığın olabileceğidir. Gerek şiirlerin arasında gerekse de mektuplarda, mektuptakine yakın veya sonraki bir tarihin bulunmaması ve Hüseyin Hüsâmeddin Efendi'nin tarih konusundaki tutarlılığı onun verdiği ölüm tarihinin daha doğru olabileceğini düşündürmektedir.

ettim. Kendime kıydım. Tevbih olunamam.” sözleriyle hayatına son verdiğini ifade etmektedir. Bu mektup, Hüseyin Hüsâmeddin Efendi’nin naklettiği ölüm tarihinden yaklaşık bir buçuk yıl önce yazılmıştır. Yani Hasan Tahsin Efendi’nin H. 1315 Rebiyülevvelinden H. 17 Zilhicce 1317’ye kadar (M. Temmuz/Ağustos 1897’den 18 Nisan 1900’e kadar) yaklaşık üç yıllık inziva sürecinde intiharı mütemadiyen düşündüğü, hatta buna teşebbüs ettiği anlaşılmaktadır.

Hasan Tahsin Efendi, söz konusu intihar mektubundan altı ay sonra R. 5 Mayıs 1315 (M. 17 Mayıs 1899) tarihli mektupta ise sahip olduğu birtakım sıkıntılı hâl ve hareketlerinin değiştiğini savunmakta, yanlış bir söz veya harekette bulunmayacağına dair insanların ne zaman kendisine güveneceğini sorgulamaktadır. Kendisine sözlü veya fiilî olarak eziyet edildiği anlaşılan Hasan Tahsin Efendi, bu eziyetin sona erdirilmesini istemektedir. Müderris yeğeni olduğu hâlde yukarıda adı geçen hücreye kendi rızasıyla kapandığını söylemiştir. Buna rağmen aradığı sorduğu insanlar tarafından reddedilmek ona derin bir üzüntü vermiştir. O, bahsi geçen insanların —muhtemelen sıkıntılı bir hâlde — kendilerine müracaat etmesi yönünde verdikleri güvence ve sözler üzerine onları aradığını belirtmiş ve bundan da feragat etmiş; artık kendisine yöneltilen ithamları kabul ederek mecnunluğu hususunda da tereddüde düşmüştür.

Hasan Tahsin Efendi gibi kabiliyetli ve başarılı bir zatın en verimli yıllarında canına kıymasına sebep olan ruhsal sıkıntılar ve çevresinden dışlanmış olma durumu, şiirlerine de önemli bir ölçüde yansımıştır. Hüseyin Hüsâmeddin Efendi onu şu sözlerle tarif etmektedir: “Gâyet zekî, tab‘an latîf, cevval, müsta‘idd, şî‘r ü inşası ve kitâbeti güzel, güşâde-meşreb, latîfe-gû, beşûş, ‘âlim idi. Sonradan fevka’l-‘âde durgun, mütehayyir oldu. Hiç gülmez, kimse ile konuşmaz, hiçbir yere çıkmazdı.” (Yasar 8. cilt: 35). Şairin gerek mahlası gerekse de şiirleri yaşadıklarından hâlî değildir. Eldeki tek eseri olan *Dîvân*, mektuplarında anlattığı hâllerin, çektiği ızdırıp ve kederlerin manzum tercümelere suretinde görünmektedir.

2. Mahlası

Hasan Tahsin Efendi bir şiiri dışında tüm şiirlerinde “Nelmî” mahlasını kullanmıştır. “Nelm”, sözlükte “hûb, mahbûb ve zîbâ” anlamlarına gelmektedir (Mütercim Âsım Efendi 2009: 550; Mu‘în 1381/2002: 1974; Kanar 2013: 1696). Divan edebiyatında bu mahlası kullanan başka bir şaire rastlanmamıştır.

Hasan Tahsin Efendi, öğretmenliğini yaptığı Mehmed Hilmî Bey’in güzelliğine alaka duymuş ve tahsilini boşlamıştır. Bundan dolayı şiir ve inşaya rağbet etmiş; “Hilmî” ile mukaffa olması için “Nelmî” mahlasını kullanmıştır (Yasar 8. cilt: 34).

“Tahsîn” mahlasını sadece *Dîvân*’ının bir yerinde, Selanik ve Kosova civarında Umum Kumandanı olan Hüseyin Fevzi Paşa’ya sunduğu kaside vesilesiyle kullanmaktadır:

Ey kerem-kârım seni devrân bile **Tahsîn** ider
Hâşılı evşâfını tahrîrde lâl oldu kalem (26^b)

3. Nelmî'nin Edebî Kişiliği

Şairin edebî kişiliğine dair sadece Hüseyin Hüsâmeddin Efendi birkaç değerlendirmede bulunmuştur. Nelmî'nin şiire Rüşdiye mektebinden mezun olduğu sıralarda — H. 1307-1308 (M. 1889-91) yıllarında — Hilmi Bey'e meftun olmasıyla başladığı söylenebilir. Onun şiiri, inşası ve kitabeti “güzel” olarak nitelendirilmektedir (Yasar 8. cilt: 33-35).

Şairin edebî kişiliğini ifade edecek en sağlam kaynak *Dîvân*'ıdır. Şairin şiirlerinin büyük bölümü rindâne olmakla beraber bazı şiirlerinde tasavvufi hususiyetler de görülmektedir. Hayat hikâyesine bakıldığında rindane ve tasavvufî şiirlerinin hayatının farklı dönemlerini temsil ettiği düşünülebilir. Birçok şiirinde rint ve kalender meşrep olduğunu dile getirmiştir:

Bu kara sevdâ ile ben bi'z-zarûr
‘İşret-ile hemdem-i rindâneym (17^b)

Kalender-meşrebin gösterdi ‘uşşâka bu reftârîñ
Anîñ-çün biz seyâhat eyleriz mey-hâne mey-hâne(28^b)

O, bazı şiirlerinde de rintlikten pişman olmuş ve kalenderlikten kurtulmak istediğini dile getirmiştir. Rindane tavırları ve söylemleri, Amasya'daki Kapancı-zâde Medresesi'nde inzivaya çekildiği sırada bıraktığı anlaşılmaktadır:

Serserî nâmıyla tutdı bu cihânı şöretîñ
Tutdı âfâkı bütün mey-hânede ünsiyyetîñ
Vâh yazık terk itmediñ rindânlar-ıla şöbetîñ
Bir gün olsun kıl nedâmet terk idüp bu ‘işretîñ
Tevbe-kâr ol dir isem sen dir misiñ illâ gönül
Müstakîm bir fikre yâr olmaz mısıñ hayfâ gönül (13^b-14^a)

Sevb-i zühdi çäk idüp böyle kalender-meşrebim
Emriñe râmım muñî‘im şimdi sen ol muñtedâ (5^a)

Seni Nelmî hemîşe zâhidân pek ta‘n iderlerdi
Ta‘ccübde kalırlar fâriğ olduñ eski hâliñden (10^a)

Nelmî'de tasavvuf kendisini açıkça göstermez. İlahî hikmetlere duyulan hayranlık, mektuplarındakinin aksine daha cılız bir sesle dile getirilmiştir:

Gerçi durum zâhirâ evvelki şöbet-hânedan
‘Âlem-i ma‘nâda her şeb yâr-ıla şöbetdeyim

Fürkat ü vuşlat müsâvî nezd-i ehl-i hâlde
İftirâk-ı yâr-ıla zann itme ki miñnetdeyim

Zikr ü fikrim yârdır ağıyarı gönülüm istemez
Ülfet itmeme nâs-ıla ben küşe-i ‘uzletdeyim (12^a)

Bununla beraber Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, onun hayatının son zamanlarında tasavvufa yöneldiğini belirterek şu beyitleri tasavvufi bağlamda kaleme aldığını ifade etmiştir:

Öyle mañfisin ki sen hayrân ‘âlem saña
‘Âleme hayretle mi hüsnuñ ider peydâ seni

Öyle peydâsın ki mañfilik zühuruñdur seniñ

Bî-nişân itmişse de ‘âlemden istiğnâ seni
Sensin ey cānānım idrāk eyledim cān-ı ‘âleme
Yok yine ‘âlemde senden ğayrı cānān ‘âleme

Gözlere öyle hayāl-ārā-yı sevdāsın ki sen
Hep seni taşvîr ider bağıdıca insān ‘âleme

Her perî-sîmāya ‘âlem cān atar cānān diye
Sen cemāl-i pāk ile itdikce cevlan ‘âleme (Yasar 8. Cilt: 37)

O, şiirlerinde kendi hayatından çeşitli izler sunmaktadır. *Dîvân*’ın ilk şiirinde perişan hâlini beyan eden şair, gizli derdini açar ve bir sevgilisi olduğundan, bir an bile yanından ayrılmadığından bahseder. Bir sır olarak ifade ettiği bu durumun şayi olmasıyla bahtının tersine döndüğünü beyan etmiştir. Bu şiir onun, Mehmed Arif Bey’e âşık olduktan sonra bazı olaylar üzerine kendisini hücreye kapatmasıyla neticelenen durumunu hatırlatmaktadır:

Diñleyin arz ideyim hâl-i perîşānımdan
Zerrece şerh ideyim şu ğam-ı pinhānımdan
...
Tavr u endāmı güzel hem de şadākat kânı
Bir muhibbim var idi sevgili yārānımdan
Gülşen-i zevke girüp ğonce ile rāhat idim
Tutdı ağyār elimi hār gibi dāmānımdan
Rāz-ı pinhānımı feryād u figān fāş itdi
Bülbül-i bahtım uçup gitdi gülistānımdan (1^a)

Aynı şekilde aşağıdaki beyitte de inzivaya çekildiği dönemi anlattığı düşünülebilir:

Küşe-i ye’se çekildim bir kuru hulyā ile
Bir zamānlar terk kıldım yārımı ağyārımı (29^a)

Nelmî’nin şiirinde işlediği konular ekseriyetle sevgilinin ona olan tavrı ve şairin bu tavırlarla beraber duyduğu gam ve ızdıraptır. Bu gam ve ızdırap uhrevi değil dünyevidir. Şiiri ile kendi hayatı arasında yukarıda da örnekleri verildiği gibi pek çok bağlantı kurulabilir.

Nelmî, şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelere ağırlık verse de bu kelimeler ve bu kelimelerle kurduğu tamlamaların şiir dilini zorlaştırmadığı görülmektedir. Mısraın tamamına yayılan Farsça tamlamalar kullandığında dahi ortaya çıkan ifadelerin dönemine göre çözümünü müşkül ifadeler olmadığı anlaşılmaktadır:

Ben hemdem-i mestāne-i peymāne-i ‘aşkıım
Nüşende-i peymāne-i mey-hāne-i ‘aşkıım (16^b)

Ĝam-zede ğurbet-zede bu Nelmî-i bî-çāreyi
Beste-i zencîr-i ‘aşq-ı mîr-i hūbān eylediñ (19^a)

Şairin gazellerinde İngilizce kökenli altıpatlar tabanca anlamında “revol” ve Fransızca kökenli “moda” kelimelerini kullanması dikkat çekmektedir. Divan şiirinde Batı dillerine ait kelimelerin kullanılması alışılmış bir şey değildir. Daha önce 17. yüzyılda Nâbî’nin bir rubaisinde “poliçe” kelimesini kullandığı bilinmektedir (Bilkan 1997: 1177). Nelmî’nin de bu tavrı devam ettirdiği düşünülebilir:

Bağsa baña dīdeleriñ ey güzel
Ateş ider sīneme gūyā revol (32^b)

Nevresteleriñ hep revīşi uydı zamāna
Bilmem ki şafā ne
Şimdi gūzele meyl ü muḥabbet modalandı
Göñlüm taşalandı (24^b)

Şairin edebî kişiliğinde önemli bir diğer husus da onun müşterek şiir söyleme geleneğine katkısıdır. Sabrî ve İsmetî ile müşterek şiirlerinin bulunması, onun şiir meclislerinde yer aldığını ve başka şairlerle şiir üzerine mülâhazalar yaptığını göstermektedir.

Nelmî, aruzu başarılı bir şekilde kullanmış, Arapça ve Farsça kelimelerin yanı sıra Türkçe kelimelerle de kafiye yapmıştır. Gazellerinin büyük bir çoğunluğu 9 beyitten müteşekkil olsa da kafiye bulmada güçlük çekmemiştir. Şiirde anlam bütünlüğüne önem vermiş, özellikle çoğunluğunu kelime rediflerin oluşturduğu şiirlerde redifin çizdiği düşünce sınırını aşmamıştır. Hatta bazı şiirlerinde redd-i mısra ile ahengi kuvvetlendirmiştir:

Bülbüli ey gönçe nālān itme Allāh ‘aşqına
Göz yaşın mānend-i tūfān itme Allāh ‘aşqına
...
Sen de bu nev-gönçe-āsā sevdiğim bu Nelmî’niñ
Göz yaşın mānend-i tūfān itme Allāh ‘aşqına (27^b)

Ağladır kūşe-i efkārda dildār beni
Kana ğarq eyleyecek dīde-i ḥūn-bār beni
...
Nelmiyā ḥāl-i perīşāniña çok ağlama kim
Kana ğarq eyleyecek dīde-i ḥūn-bār beni (30^a)

Bir yoşma güzel āl ile bu göñlümi aldı
Ḥoş nāz u edālarla benim ‘aqlımı çaldı
...
Nelmî n’idelim çāre ne bir dilber-i nāzik
Ḥoş nāz u edālarla benim ‘aqlımı çaldı (39^b)

4. Nelmî’nin *Dîvân*’ı⁶

Nelmî’nin eldeki tek eseri mürettep olmayan *Dîvân*’ıdır. *Dîvân*’ın başında 9 adet mektup bulunmakta olup bu sayfaların numaralandırılmadığı, şiirlerin 1^a’dan başlatıldığı görülmüştür. Eserin ilk 16 sayfasında numaralandırma Arap rakamları ile olup takip eden sayfalarda numaralandırma bulunmamaktadır. *Dîvân*’ın başlığı, “Be-nām-ı İzed-i Bahşende-i Mihribân”dır. Gazellerle başlayan eserde nazım şekilleri belli bir düzen içerisinde yerleştirilmemiştir. Şair, eserini 76^a’ya kadar temize çekmiştir. Ancak 76^a’dan sonraki sayfalar müsvedde bir görünüm arz ettiği için Nelmî’nin eserini tamamlayamadığı anlaşılmaktadır. Buradaki şiirlerin bazıları tamamlanmış, bazıları tashih edilmeye çalışılmış veya üzerleri çizilmiştir. Bu bölümde müsvedde

⁶ Nelmî’nin hayatı, edebî kişiliği ve *Dîvân*’ı ayrıntılı bir incelemeyle birlikte tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır.

gazellerden 12'si temize çekilmiştir. Dolayısıyla müsvedde olan 12 gazel, şiirlerin sayısı verilirken hesaba katılmamıştır.

4.1. *Dîvân*'ın Nüsha Tavsifi

Kütüphane: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Prof. Dr. Halil İnalıcık Kütüphanesi

Koleksiyon Adı: Mustafa Con A 53

Müellif: Nelmî Hasan Tahsin Efendi (H. d. 12 Safer 1292-ö. 17 Zilhicce 1317 / M. d. 20 Mart 1875-ö. 18 Nisan 1900)

Dili: Türkçe

Telif Tarihi: R. 13 Teşrinievvel 1315-M. 25 Ekim 1899'dan sonra.

Varak: [11]+88

Ölçü: 242x165 mm.

Cilt: Deffeleri bez kaplı mukavva cilt.

Satır: 23

Sütun: Çift sütun.

Hatt: Rik'a

Baş:

Diñleyin arz ideyim hâl-i perîşânımdan
Zerrece şerh ideyim şu ğam-ı pinhânımdan
Son:

‘Aşkda sevdâ ile düşdi hayâle cân u dil
Râhber bir râh bir efgende-i sirâb iki

Birçok şiirin sonunda, şiirin yazıldığı veya istinsah edildiği tarih kaydedilmiştir. Şiirlerin bulunduğu kısımda R. 13 Teşrinievvel 1315'den (25 Ekim 1899) daha yeni bir tarih bulunmamaktadır. Bundan dolayı eserin istinsahının bu tarihten sonra olduğu düşünülmektedir. Eserin baş tarafındaki 11 yaprakta şairin hâl tercümelere ve mektuplarından oluşan 9 mensur parça yer almaktadır. Şiirlerin sonuna kaydedilen tarihlerin şairin ölümünden önce olması ve eserde çeşitli tashihlerin yapılması eserin müellifi tarafından istinsah edildiğini düşündürmektedir.

4.2. Nazım Şekilleri

Dîvân'da 11 kaside, 263 gazel, 3 mesnevi, 3 müstezat, 1 murabba, 4 muhammes, 6 tahmis, 4 müseddese, 3 müsemmen, 1 muaşşer, 1 terakibibent, 1 on ikili musammat, 1 müfret ve 7'şer dördlükten oluşan 2 adet manzume olmak üzere toplam 304 şiir bulunmaktadır.

4.2.1. Kasideler

Eserde 11 kaside bulunmaktadır. Nelmî, Selanik ve Kosova Umum Kumandanı Hüseyin Fevzi Paşa'ya iki kaside sunmuştur. 26^b'deki kasidenin sunulduğu tarih bilinmemektedir.

“Tahsîn” mahlasını kullandığı tek şiir de bu kasidedir. Hüseyin Fevzi Paşa’ya sunduğu diğer kaside ise 57^{a-b}’deki H. 29 Ramazan 1312 (M. 26 Mart 1895) tarihli kasidedir. Bir başka kaside, H. 1311/M. 1894 senesinin Ramazan ayında Hilmi Efendi’ye bayram tebriği için sunulan kasidedir. Bahsi geçen Hilmi Efendi’nin kim olduğu bilinmemekle beraber bir zamanlar öğretmenliğini yaptığı ve ailesinden yardım gördüğü Hilmi Bey olması muhtemeldir. Şair, Memduh Paşa’nın Amasya ziyareti ve Ankara valisi oluşu için birer kaside yazmıştır. Nelmî, Amasya mutasarrıfı Bekir Paşa’ya, Sivas Valisi İbrahim Halil Paşa’ya, Şeyhülislam Müsteşarı Ali Derviş Efendi’ye, Kassâm-ı Askerî olan Ahmed Hulusi Efendi’ye, Lâdik’te bulunan Seyyid Ahmed-i Kebir dergâhına ve Şeyhülislâm Mehmed Cemâleddin Efendi’ye birer kaside yazmıştır. Mehmed Cemâleddin Efendi’ye takdim ettiği kasidenin akabinde devriye müderrisi olarak görevlendirilmiştir.

Kasidelerin başlıkları, varak numaraları ve beyit sayıları şöyledir:

Başlık	Varak Numarası	Beyit
Selânîk ve Kosoşa ve Havâlîsi ‘Umûm Kumandanı Velî-ni’ metim Efendim Devletlü Hüseyin Fevzî Paşa’ya Takdîm İdilen Kaşîdedir	26 ^b	13
1311 Sene-i Hicriyyesi Ramazân-ı Mefkaret-nişânında Velî-ni’ metim Efendim ‘İzzetlü Hilmi Efendi’ye Takdîm İdilen Tebrik-i ‘İydî Havî Kaşîdedir	26 ^b -27 ^a	11
Sivâs Vâlî-i ‘Âlîsi Efendim Devletlü Memdûh Paşa’nın Amâsyayı Teşriflerinde Takdîm İdilen Kaşîdedir	27 ^a	9
Amâsya Sancağı Mutasarrıfı Sa’âdetlü Bekir Paşa’ya Müttekaddim Manzûmedir	43 ^b	11
17 Kânûn-ı Evvel 310 Tarihîyle Anşara Vâlî-i ‘Âlîsi Devletlü Memdûh Paşa’ya Takdîm İdilen Kaşîdedir	44 ^a	23
Fî 3 Şubat Sene (1)310 Tarihîyle Sivâs Vâlî-i ‘Âlîsi Devletlü İbrâhîm Halîl Paşa’ya Müttekaddim Manzûmedir	55 ^b	23
29 Ramazân Sene (1)312 Tarihîyle Selânîk ve Kosoşa Havâlîsi ‘Umûm Kumandanı Devletlü Hüseyin Fevzî Paşa’ya Mersûl Manzûmedir	57 ^{a-b}	41
Ladîk Kazâsında Ke’sen Seyyid Ahmed-i Kebir Hazretleri’niñ (...)	60 ^a	9
Şeyhü’l-İslâm Müsteşarı ‘Alî Dervîş Efendi Hazretleri’ne Virilen Kaşîdedir	83 ^{a-b}	32
Bâb-ı Vâlâ-yı Meşîhatde Kassâm-ı ‘Askerî “Ahmed Hulusî” Efendi’ye Takdîm Olunan Kaşîdedir	83 ^b -84 ^a	23
Şeyhü’l-İslâm “Mehmed Cemâle’d-dîn” Efendi Hazretleri’ne Takdîm idilen Kaşîde-i Nâ-çizânedir	84 ^a -85 ^b	40

4.2.2. Gazeller

Dîvân’da 263 gazel bulunmaktadır. Gazellerden 4’ü müşterek, 3’ü nazire, 3’ü musammat ve 1’i müzeyyel gazeldir.

Dîvân’daki gazeller, beyit sayısı bakımından en az 4 en fazla 32 beyitten oluşmaktadır. 4 beyit olan gazel, müsvedde kısımda yer almaktadır ve üzerine çarpı atılmıştır. Bu gazelin nâ-tamam gazel olduğu anlaşılmaktadır. Gazel nazım şeklinin uzunluk bakımından 4-15 beyit arasında olduğu Divan edebiyatının başlangıcında 15 beytin üstüne çıkan gazellerin de bulunduğu ve bu sayıların zaman içinde azaldığı belirtilmiştir (İpekten 2008: 17). 15 beyitten fazla olan gazellere gazel-i mutavvel veya mutavvel gazel denmektedir (Kurnaz ve Çeltik 2011: 53). Bu

bağlamda *Dîvân*'da beyit sayısı 16'dan 32'ye kadar değişen mutavvel gazellerin sayısı 11'dir. Mutavvel gazeller bazen müzeyyel gazel ve kasidelerle karıştırılabilmektedir. Gazel ile kaside dış yapı bakımından birbirinin aynıdır. Müzeyyel gazelde işlenen bir konunun üzerine "birkaç beyitlik bir övgü" eklenmeli; kaside de ise özel bir kasıtle, maksatla yazılmış bir bölüm ile dua olmak üzere en az iki bölüm" olmalıdır (Kurnaz ve Çeltik 2011: 82). Eserde mutavvel gazel olarak nitelendirilen şiirlerin hiçbirinde müzeyyel gazelin ve kasidenin şartları bulunmamaktadır.

Birden fazla şairin katılımıyla oluşturulan müşterek şiir söyleme, 19. yüzyılda büyük bir rağbet görmüştür. Aksoyak'ın ifadelerine göre bu yüzyılda moda olan gelenek, zaman zaman eleştirilmiş ve şairler, müşterek söylenen şiirleri bölünerek değeri azalan bir mücevhere benzetmiştir. Saadedin Nuzhet Ergun da müşterek şiirlerin, farklı zevklere sahip şairler tarafından oluşturulduğu için bir edebi değerinin olmadığını ifade etmiştir (Aksoyak 2016: 136-140). Müşterek gazellerin 3'ü Sabrî ile 1'i İsmetî ile yazılmıştır. Bu şairlerin kim oldukları henüz tespit edilebilmiş değildir. Müşterek şiirlerde şairler söyledikleri beytin yanına adlarının tamamını veya baş harflerini yazarlar. Nelmî, gazellerde şair adlarının baş harflerini kullanmayı tercih etmiştir. Örnek olarak Sabrî ile söylediği bir müşterek gazelin ilk iki beyti ve makta beyitleri gösterilebilir. Her beyit bir şair tarafından söylenirken makta beyti müştereken söylenmiştir:

N Şîve-kârım gül-‘ izârım cilve-bârım sevdiğim
Neş'e-bârım gam-küsârım sâye-sâzım sevdiğim

S Tîğ-i mihriñ tîr-i ğamzeñ kaşd ider tâ
Cânıma Hâk-sârım dâğ-dârım dil-nüvâzım sevdiğim

Râst-güyum Şabrî'yim dârü's-selâmet beklerim
Nelmî zârım dilde nârım anda lâzım sevdiğim (61^a)

Dîvân'daki nazireler Nevres, Es'ad ve Hüsnî Efendi'nin gazellerine yazılmıştır. Nazirelerin başlıkları "Nazîre Be-ğazel-i Nevres", "Nazîre-i Ğazel-i Hüsnî Efendi Raħimehu'llâh" ve "Nazîre Li-ğazel-i Es'ad" şeklindedir. Şair, Osman Nevres'in (ö. H. 1275/1858) "Getir ey sâkî-i gül-çehre biraz nûş edelim / Gam-ı dîrîne-i eyyâmı ferâmûş edelim" beytiyle başlayan beş beyitlik gazelini (Kaya 2020: 294) yedi beyit olarak tanzir etmiştir.

4.2.3. Mesneviler

Dîvân'da 25, 50 ve 73 beyitten oluşan 3 mesnevi vardır. Bu mesnevilerden ikisinde başlık bulunmaktadır. Başlık olmayan 73 beyitlik mesnevide mahlas yer almamakta ancak aynı sayfada ardından gelen kaside, bu mesnevinin tamamlandığını göstermektedir. Mesnevilerin başlıkları, varak numaraları ve beyit sayıları şöyledir:

Başlık	Varak Numarası	Beyit
Gönderilen Nâme Bâlâsına Yazılan Meşnevîdir	45 ^{a-b}	25
-	58 ^b -60 ^a	73
Şeyhü'l-İslâm "Mehmed Cemâle'd-dîn" Efendi Hazretleri'ne Taqdim İdililen Manzûmedir	85 ^a -86 ^a	50

4.2.4. Müstezatlar

Müstezat, Divan şiirinde oldukça az kullanılan bir türdür. Özel bir vezinle yazılan bu türde, ziyade adı verilen artık mısralar okunsa da okunmasa da beytin anlamı bozulmamalıdır. Aksine ziyadeler beyti daha da güzelleştirmelidir (İpekten 2008: 34). Nelmî'nin 24^b, 52^a ve 53^b'de olmak üzere 3 müstezadı bulunmaktadır. Her üç müstezat da müstezadın özel vezni olan mef'ûlü-mefâ'îlü-mefâ'îlü-fe'ûlün/mef'ûlü-fe'ûlün vezniyle kaleme alınmıştır. Ziyade mısraların beyitlerle başarılı bir şekilde yapı ve anlam bakımından bütünlüğünün korunduğu görülmektedir. Bu yönüyle Nelmî'nin müstezat yazımında başarılı olduğu söylenebilir.

4.2.5. Murabba

Dîvân'da yalnız 1 murabba 7^a-8^a varakları arasında yer almaktadır. Bu şiirde her bendin son mısraı mütekerrir olduğu için şiirin nazım şekli mütekerrir murabbadır. Şiirin murabba olduğuna dair herhangi bir başlık konulmamıştır. Bundan dolayı şekil itibariyle şarkı ile karıştırılması olağandır. Haluk İpekten, murabba ve şarkıyı iki ayrı nazım şekli olarak değerlendirirse de "Murabba" başlığı altında verdiği şekli, "murabba'-i mütekerrir"; "Şarkı" başlığı altında verdiği aynı özelliklere sahip şekli "murabba'-i mütekerrir şarkı" olarak isimlendirmektedir (İpekten 2008: 84-88). Halil Erdoğan Cengiz, Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik ise "Şarkı"yı murabba, muhammes ve müseddes gibi birden fazla nazım şekliyle yazılmış olmasından dolayı farklı bir nazım şekli olarak değil bestelenen veya bestelenmek için kaleme alınan şiirlerin genel adı olarak kabul ederler (Cengiz 1986: 331; Kurnaz ve Çeltik 2011: 190).

4.2.6. Muhammesler

Dîvân'da 2 mütekerrir muhammes ve 1'er müzdevic ve şarkı muhammes bulunmaktadır. Mütekerrir muhammeslerden birinin başlığı, "Tercî'-i Bend"; muhammes şarkının başlığı da "Şarkı" olarak kaydedilmiştir. Beş mısradan oluşan bentlerle meydana getirilen muhammesin ilk bendinin kendi içinde diğer bentlerin son mısraının veya mısralarının ilk bentle kafiyeli olması gerekmektedir. Muhammesin, sadece beş mısradan oluşan bentlerle kurulmuş nazım şekli olarak tanımlanması terciibent, terkihibent ve tardiye ile karıştırılmasına neden olmaktadır (Kurnaz ve Çeltik 2011:195). *Dîvân*'da "Tercî'-i Bend" şeklinde başlık verilen şiirin ilk bentinde ilk üç mısra ile vasıta beyti mukaffadır. Dolayısıyla terciibentin değil muhammesin şartlarını sağlamaktadır. Her bendin sonunda aynı iki mısra tekrarlandığı için bu şiire mütekerrir muhammes denilmiştir. "Şarkı" başlıklı şiir de "Murabba" başlığı altında verilen nedenlerden dolayı "Muhammes Şarkı" olarak nitelendirilmiştir. Eserdeki muhammeslerin esas nazım şekli bilgisi, başlığı, varak numaraları ve bent sayılarını ifade eden tablo şöyledir:

Nazım Şekli	Başlık	Varak Numarası	Bent
Mütekerrir Muhammes	Tercî‘-i Bend	9 ^{a-b}	9
Mütekerrir Muhammes	Muhammes	36 ^b -37 ^a	9
Müzdevic Muhammes	-	44 ^b -45 ^a	7
Muhammes Şarkı	Şarkı	52 ^b -53 ^a	9

4.2.7. Tahmisler

Nelmî; Nâmî Efendi'nin 3 gazelini, Sabrî Efendi'nin 1 gazelini ve 1 kasidesini, Mîr Hamza Nigârî'nin de 1 gazelini tahmis etmiştir. Şair, tahmislerin tamamında başlık kullanmış ve Sabrî Efendi'nin kasidesine yazdığı tahmisin tarihini ayrıca not etmiştir. Tahmislerin başlıklarını, varak numaralarını ve bent sayılarını gösterir tablo şöyledir:

Başlık	Varak Numarası	Bent
Tahmîs-i Gazel-i Şabrî Efendi	6 ^{a-b}	7
Tahmîs-i Gazel-i Seyyid Nigârî Kıddise Sırruh	30 ^b -31 ^a	11
Tahmîs-i Gazel-i Nâmî Efendi	38 ^b -39 ^a	9
Tahmîs-i Hoş-güfte-i Nâmî Efendi	48 ^b -49 ^a	9
Nâmî Efendi'nin 'Demler' Gazelini Tahmîsdir	49 ^b -50 ^a	15
Şîrin-makâl Şabrî Efendi'niñ "Kitâb-ı 'Aşkdan Bir Şahîfecik" 'Unvânlı Kaşîde-i Rengîn-edâsını Tahmîs-i 'Âcizânemdir	65 ^a -66 ^b	27

4.2.8. Müseddesler

Dîvân'daki 4 müseddesin her bendinde ilk bendin son iki mısraı tekrarlanmıştır. Bundan dolayı müseddeslerin tamamı mütekerrir müseddestir. Müseddeslerin hiçbirine başlık konmamıştır. 87^b'de yer alan müseddesin mahlas bendi olmadığı için eksik olduğu anlaşılmaktadır. Müseddeslerin varak ve bent bilgileri şu şekildedir:

Nazım Şekli	Başlık	Varak Numarası	Bent
Mütekerrir Müseddes	-	13 ^b -14 ^a	9
Mütekerrir Müseddes	-	81 ^a	6
Mütekerrir Müseddes	-	81 ^b -82 ^a	9
Mütekerrir Müseddes	-	87 ^b	6

4.2.9. Müsemmenler

Dîvân'da müsemmen nazım şekliyle kaleme alınmış 3 şiir bulunmaktadır. Bunlardan yalnız 9^b-10^a'daki müsemmede "Dîger" başlığı bulunmaktadır. Bu müsemmen, "Tercî‘-i Bend" başlıklı muhammesten sonra geldiği için terciibent olarak düşünülse de şiirin kafiye yapısı mütekerrir müsemmen olduğunu göstermektedir. 22^b-23^a yapraklarındaki diğer bir mütekerrir müsemmen vasıta beyitlerinin Arapça olması yönünden dikkat çekicidir. Eserin 48^{a-b} varaklarında yer alan son mütekerrir müsemmen, bir Kerbelâ mersiyesi olması bakımından önemlidir.

4.2.10. Muaşşer

Eserde muaşşer nazım şekliyle yazılmış tek şiir, 41^a-42^b'de "Terkîb-i Bend-i Berây-ı Kâkül" başlığıyla kaydedilmiştir. Şiirin ilk bendinde tüm mısralar birbirleriyle mukaffa olup diğer bentlerin son iki mısraları ilk bent ile mukaffadır. Terkihibendin kafiye yapısına uymayan şiirin bir muaşşer olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.11. Terkiibent

Dîvân'da sadece 1 adet terkiibent 2^b-3^b'de bulunmaktadır. Bu terkiibent, 7 bentten oluşmakta ve her bent, altı beyitten oluşacak şekilde gazel kafiyelidir. Bu şiirin başlığı "Terkiib-i Bend" şeklindedir.

4.2.12. On ikili Musammat

Nazım şekillerini tanıtan eserlerde genellikle on mısralı bentlerden oluşan musammatlardan sonra terciibent ve terkiibendi vermenin âdet olduğunu belirten Cengiz, bentleri on mısradan fazla olan musammatların da var olduğundan bahsetmiştir (Cengiz 1986: 395). Bentleri on mısradan fazla olan musammatların bentlerindeki vasıta mısralarının aynı olup olmaması yönüyle terciibent veya terkiibent olarak adlandırıldığı ifade edilmekte ve bundan dolayı bentlerinin mısra sayısı ondan az olan diğer türlere de yanlış olarak terciibent denebilmektedir (Kurnaz ve Çeltik 2011: 262). Mesela Cem Dilçin, mısraları altıdan ona kadar olan bentlerden müteşekkil musammatları küçük bir terkiibent ve terciibende benzetmekte ve "terkiib-i bend-i müseddes" örneğini vermektedir (Dilçin 2013: 233). Bu doğrultuda *Dîvân*'ın 32^b-33^a varaklarında yanlış olarak "Tercî-i Bend" başlığıyla verilen şiirin terciibent kafiye şemasına uymadığı ve bentleri on iki mısradan meydana gelen bir mütekerrir musammat olduğu görülmektedir.

4.2.13. Diğer Nazım Şekilleri

Dîvân'da, 74^a'da 1 müfret ve 61^b-62^a ile 69^a'da farklı nazım şekliyle kaleme alınmış 2 manzume bulunmaktadır. Bu nazım şekillerinin her ikisi de 7 dördlükten oluşmaktadır. Her bir dördlük ayrıca numaralandırılmış ve son dördlüklerde mahlas kullanılmıştır. Kafiye düzeni her dördlükte xyxy şeklindedir. İki manzumede de mef'ûlü/mefâ'ilün/fe'ûlün kalıbı kullanılmıştır.

Divan şiiri geleneği içinde rubai, dübeytî, tuyug, kıta ve nazm gibi iki beyit veya dört mısradan oluşan manzumeler divanlarda birbirleri yerine isimlendirilebilmekte, karıştırılabilmektedir. Mehmet Sait Çalka rubai ile dübeyt, tuyug, kıta ve nazmı karşılaştırmış ve bu nazım şekillerinin nazım birimi, vezin, kafiye, mahlas ve konu bakımından birbirleriyle durumunu tablo halinde göstermiştir (Çalka 2015: 193). *Dîvân*'daki 7 dördlükten oluşan manzumelerin durumu bu tabloya göre değerlendirilmiştir. Her dördlük bağımsız bir şekilde ele alındığında vezin bakımından rubai ve tuyugdan; kafiye bakımından ise nazm ve tuyugdan ayrılmaktadır. Her iki manzumenin de son dördlüklerinde mahlas bulunduğu için kıta ile farklılık göstermektedir. Bu dördlüklerin tek başlarına en yakın durdukları nazım şeklinin dübeyt olduğu görülmektedir. Ancak ele alınan her iki manzume de dördlüklerle yazılmış olup dördlükler numaralandırılmış ve son dördlüklerde mahlas kullanılmıştır. Yedişer beyitten oluşan iki müstakil manzume olmaları yönünden de dübeytten ayrılmaktadırlar.

Şairin yaşadığı dönem, Tanzimat'tan sonrasına tekabül etmektedir. Yaşadığı bu dönem içerisinde Türk şiirine şekil ve muhteva bakımından pek çok yenilik getirilmiştir. Bu yeniliği

örnek olarak Muallim Naci gösterilebilir. O, “şiiirlerinin büyük çoğunluğunu divan şiiir estetiğine ve eski kaidelere bağılı kalarak yazmışsa da yeni tarzda ve hatta yeni edebiyat taraftarlarının da beğenisini kazanacak nitelikte manzumeler de kaleme almıştır” (Balık 2014: 221). Buradan hareketle Muallim Naci'nin *Âteş-pâre* adlı eserindeki birçok manzume ile Nelmî'nin bahsi geçen iki manzumesinin yapı ve vezin bakımından aynı oldukları gözlemlenmektedir. Bu durumda Nelmî'nin içinde bulunduğı dönemin baskın edebî anlayışından etkilendiğı düşünülebilir.

4.3. *Dîvân'* da Kullanılan Vezinler

Nelmî, şiiirlerinin tamamında 15 farklı aruz vezni kullanmıştır. Aruz vezinleri, kullanıldıkları nazım şekilleri ve sayıları şöyledir:

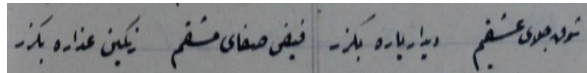
Bahir	Vezin	Sayı
Hezec	mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün	21
	mefâ'îlün/mefâ'îlün/fe'ûlün	1
	mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün	81
	mef'ûlü/mefâ'îlün/fe'ûlün	11
	mef'ûlü/mefâ'îlün/mef'ûlü/mefâ'îlün	2
Recez	müstef'îlün/müstef'îlün/müstef'îlün/müstef'îlün	1
	müstef'îlün/müstef'îlün	1
	müstef'îlâtün/müstef'îlâtün	2
Remel	fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlün	90
	fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlün	2
	fe'îlâtün/fe'îlâtün/fe'îlâtün/fe'îlün	76
	fe'îlâtün fe'îlâtün/fe'îlün	1
Münserih	müfte'îlün/fâ'îlün/müfte'îlün/fâ'îlün	4
Muzârî	mef'ûlü/fâ'îlâtün/mef'ûlü/fâ'îlâtün	3
Seri'	müfte'îlün/müfte'îlün/fâ'îlün	8

Dîvân' da en fazla kullanılan aruz vezinleri 90 şiiirle fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlün, 81 şiiirle mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün ve 76 şiiirle fe'îlâtün/fe'îlâtün/fe'îlâtün/fe'îlün vezinleridir. Bu vezinler büyük bir çoğunlukta gazel ve kasidelerde kullanılmışlardır.

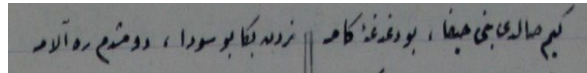
mef'ûlü/mefâ'îlün/mef'ûlü/mefâ'îlün
müstef'îlün/müstef'îlün/müstef'îlün/müstef'îlün
mef'ûlü/fâ'îlâtün/mef'ûlü/fâ'îlâtün
müfte'îlün/fâ'îlün/müfte'îlün/fâ'îlün

Bu vezinler de ortalarından iki eşit parçaya bölünebilmekte olup *Dîvân'* da genellikle musammat gazelerde kullanılmıştır. Musammat olup olmaması fark etmeksizin bu vezinlerle kaleme alınan gazelerde ilk iki ve son iki tef' ile birbirinden ayrı yazılacak şekilde mısra ortalarına bazen boşluk bazen de virgül konulmuştur:

Şevk-i cilâ-yı ' aşkım didâr-ı yâre beñzer
Feyz-i şafâ-yı meşkım rengîn ' izâre beñzer
(60^b)

Kim şaldı beni hayfâ, bu dağdağa-i kama
Nerden baña bu sevdâ, düşdüm reh-i âlâma
(71^b)

4.4. *Dîvân'* da Kafiye ve Redif Kullanımı

4.4.1. Kâfiye

Divan'daki kafiye ve redif durumu incelenirken kasideler, gazeller, müstezatlar ve müfret değerlendirilmeye alınmış; musammatların bentlerinde ve mesnevilerin beyitlerinde kafiye ve redif değişkenlik gösterdiği için bu şekiller değerlendirme dışında tutulmuştur.

Eserde kullanılan kafiyeleri belirten tablo şöyledir:

Kafiye Türü Nazım Şekli	Mücerred Kafiye	Mürdef Kafiye	Mukayyed Kafiye	Müesses Kafiye
Kaside	3	8	-	-
Gazel	77	180	1	5
Müstezat	1	2	-	-
Müfret	-	1	-	-
TOPLAM	81	191	1	5

Tablodan anlaşılacağı üzere *Dîvân'* da en fazla kullanılan kafiye türleri sırasıyla mürdef ve mücerred kafiye türleridir. Gazelerde ve kasidelerde ilk beyitteki kafiyenin takip eden beyitlerde de kullanılması gerekmektedir (Saraç 2007: 257). Bunun aksine şairin müesses kafiye ile başlayıp mürdef kafiye ile devam ettiği gazelleri de bulunmaktadır:

Sâkiyâ mey nûş-ile gör ben ne hõş hâletdeyim
Neş'e-i meyden haber-dârim hemân râhatdayım

Gerçi durum zâhirâ evvelki şõhbet-hânenen
‘Âlem-i ma‘ nâda her şeb yâr-ıla şõhbetdeyim

Fürkat ü vuşlat müsâvî nezd-i ehl-i hâlde
İftirâk-ı yâr-ıla zann itme ki miñnetdeyim(12^a)

Kafiyeler daha çok Arapça ve Farsça kelimelerle yapılmış olmakla beraber Türkçe kelimelerle yapılan kafiye örnekleri de bulunmaktadır:

Kimdir diye bir gün göz ucuyla baña bakdı
Bağ bak iki gün şõnra anı başıma kaçdı (8^a)

Figân u nâleden bî-çâre göñlüm âh uşanmaz mı
‘Aceb bu h`âb-ı ğamdan murğ-ı iğbâlim uyanmaz mı (8^a)

Yine sevdâ ğamı âteşlere yandırdı beni
Nice kıan ağlamayım kıana boyandırdı beni (11^a)

4.4.2. Redif:

Nelmî, ek düzeyinden dört kelimeye kadar farklı türlerde redif kullanmıştır. Nazım şekillerine göre kullanılan rediflerin türü ve sayısı şöyle gösterilebilir:

Redif Türü Nazım Şekli	Ek	Ek+ Kelime	1 Kelime	2 Kelime	3 kelime	4 Kelime	Redif- siz
Kaside	2	1					8
Gazel	73	59	76	20	1	1	33
Müstezat	2	-	-	-	-	-	1
Müfret	-	1	-	-	-	-	-
TOPLAM	77	61	76	20	1	1	42

Bir veya birden fazla kelimededen oluşan redifler, şiiri belli bir düşünce etrafında şekillendirir. Bu tür redifler, ahenk yönünden kafiyeden daha fazla öneme sahip olmuş ve bir şiirin başarılı veya başarısız olmasını belirleyen bir ölçüt olarak kabul edilmiştir (Saraç 2013: 260). Bu bakımdan Nelmî'nin, redif kullanmada oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Yukarıdaki tabloya bakıldığında 77 şiirin dışındaki tüm şiirlerin kelime düzeyinde rediften meydana geldiği görülmektedir. Bu şiirlerde Nelmî, ekseriyetle ilk beyitten itibaren redifin düşünce merkezinden çıkmamış, ahengi büyük oranda rediflerle sağlamıştır:

Ey bed ruḳabā meclis-i vuşlat size ḳaldı
Şimden girü ol kân-ı leṭâfet size ḳaldı
Bülbül gibi feryâd idelim şubḫ u mesâlar
Ol ḡonce ile ḡülşen-i ülfet size ḳaldı
...
Kimler şoracak ḫâlini vîrâne-nişîniñ
Dilberden olan luṭf u 'inâyet size ḳaldı
Nelmî gibi bî-çâreye ḳaldı ḡam u miḫnet
Âlâm u kederden de selâmet size ḳaldı (4^{a-b})

Sonuç

Amasyalı Hasan Tahsin Efendi, Nelmî mahlasıyla şiirler yazmış ancak *Dîvân*'ını mürettep bir hâle getiremeden — mektuplarına ve Hüseyin Hüsâmeddin'in beyanına göre — henüz 25 yaşında iken intihar ederek hayatında son veren bir divan şairidir.

Onun eldeki şiirleri gerek muhteva gerekse de şekil bakımından oldukça başarılıdır. Hayat hikâyesi ve mektuplarında dile getirdiği sıkıntılar, onu şiirlerinde daima gam ve kederi terennüm eden bir şair yapmıştır. O, hislerini Divan şiirinin gerektirdiği teknik bilgi çerçevesinde şiirlerinde vermeye çalışmıştır. Bu şiirlerinde aruzun birçok farklı kalıbını, kafîye ve redifi başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Dîvân'ında kaside, gazel, mesnevi, terkihibent, müfret ve çeşitli musammat şekilleriyle toplamda 304 şiir kaleme almıştır. Farklı sayıda mısralardan meydana gelmiş mütekerrir musammatların "Tercî'-i Bend" ve "Terkîb-i Bend" başlığıyla kaydedildiği görülmektedir. Bu durumun şairin bilgi eksikliğinden değil, bu tür şiirleri tanımlama farklılığından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Şair, mütekerrir mısraların olup olmasına göre çok mısralı bentleri bazen terkihibent ve terciibent olarak nitelemiştir.

Şairin Arapça ve Farsça uzun tamlamalarla kurulu şiir dili ve kelime kadrosu göz önünde bulundurulduğunda her iki dile de hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra şairin müderris olmasından ve şiirlerinin muhtevasından hareketle dinî-tasavvufi bilgisinin de bulunduğu söylenebilir.

304 şiirin tamamında 15 farklı aruz vezni kullanılmıştır. Gazel, kaside, müfret ve müstezatlarda en fazla kullandığı kafîye türü mürdef ve mücerred kafiyedir. Redif olarak da en fazla kelime düzeyinde redif kullanmıştır. Şiirde ahengi önemli ölçüde rediflerle sağladığı görülmektedir.

Şairin Batı dillerine ait kelimeleri kullanması ve Divan şiiri geleneğinde bulunmayan bir nazım şekliyle iki manzume kaleme alması onun, Divan edebiyatından Tanzimat edebiyatına geçiş sürecindeki birtakım yeniliklerden etkilendiğini göstermektedir.

Kaynakça

- Aksoyak, İsmail Hakkı (2014), “Nelmî, Tahsîn”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nelmi-tahsin> (Erişim Tarihi: 29.11.2020).
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2016), “Müşterek Gazel Söyleme Geleneği”, *Söylenmemiş Sözler*, Ankara: Grafiker Yayınları, 135-153.
- Balık, Macit (2014), “Muallim Nâcî”, *Tanzimat Edebiyatı (Şiir-Roman)*, İstanbul: Kesit Yayınları: 217-241.
- Bilkan, Ali Fuat (1997), *Nâbî Dîvânı*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Cengiz, Halil Erdoğan (1986), “Divan Şiirinde Musammatlar”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, 415-416-417: 291-429.
- Çalka, Mehmet Sait (2015), *Divan Şiirinde Rubâî*, Ankara: Kriter Yayınevi.
- Dilçin, Cem (2013), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- İpekten, Haluk (2008), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İpşirli, Mehmet (1994), “Dersiâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9: 185-186.
- Kanar, Mehmet (2013), *Farsça Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları.
- Kaya, Bayram Ali (2020), *Osman Nevres Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Kurnaz, Cemal ve Çeltik, Halil (2011), *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, İstanbul: H Yayınları.
- Mu‘în, Muhammed (1381/2002), *Ferheng-i Fârsî*, C. 2, Tahran: İran Millî Kitaphanesi.
- Muallim Naci (1303/1886), *Âteş-pâre* (2. Baskı), İstanbul: (y.y.)
- Mütercim Âsım Efendi (2009), *Burhân-ı Katî*, (haz. Mürsel Öztürk ve Derya Örs), Ankara: TDK Yayınları.
- Nelmî (Amasyalı Tahsîn Efendi), *Dîvân*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Prof. Dr. Halil İnalçık Kütüphanesi, Mustafa Con A, 53.
- Saraç, M.A. Yekta (2013), *Klâsik Edebiyat Bilgisi-Biçim-Ölçü-Kafîye*, İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
- Yasar, Hüseyin Hüsâmeddin, *Amâsya Târîhî*, yz., C.7: 2-652.
- Yasar, Hüseyin Hüsâmeddin, *Amâsya Târîhî*, yz., C.8: 2-557.

Nelmî'nin Şiirlerinden Örnekler

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

İnşâfa getir hâzret-i cânânımı yâ Rab
Ma' mür ide dil-hâne-i virânımı yâ Rab

Her şubh u mesâlar ser-i küyunda tolandım
Tuymaz yine bu nâle vü efgânımı yâ Rab

İslâhım için kaç' -i ümîd eylediler hep
Seyr eyleyen ahvâl-i perîşânımı yâ Rab

Mihnet-zedeyim küşe-i hasretde garîbim
Luţf eyle gönül derdime dermânımı yâ Rab

Meyl eyleyeli 'arız-ı gül-günına gönülüm
Selb eyledi gam râhat u sâmânımı yâ Rab

Mecnûn gibi tâ haşre kadar yâd ola nâmım
Höş eyle bu sevdâda benim şânımı yâ Rab

Bu âna kadar geçmedi dest-i ruķabâya
Şimden girü de virme bu dâmânımı yâ Rab

Esdı yine bād-ı gam-ı hicrânı muhâlif
Soldurdu bu nev-ğonce-i ergânımı yâ Rab

Nelmî gibi hasret-zedenîñ ah u figânı
Teşvişe düşürdü yine vicdânımı yâ Rab (3^b-4^a)

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Ey bed ruķabâ meclis-i vuşlat size kaldı
Şimden girü ol kân-ı leţâfet size kaldı

Bülbül gibi feryâd idelim şubh u mesâlar
Ol ğonce ile gülşen-i ülfet size kaldı

Yâren olalım deşt-i gam-ı hecr-i niğâra
Ziyetli luţuf-hâne-i şoĥbet size kaldı

Ķan ağlayalım nüş idelim zehr-i firâkı
Ķandân olıñuz bezm-i meserret size kaldı

Bimâr olalım pister-i gamda yatalım biz
Siz şâd olıñuz küşe-i şihhat size kaldı

Ķaşlar başalım sinemize ah idelim ah
Ķayfâ ki o meydân-ı muĥabbet size kaldı

Virânelere yan gelerek sızlanalım biz
Şimden girü her vech-ile râhat size kaldı

Kimler soracak hâlini virâne-nişiniñ
Dilberden olan luţf u 'inâyet size kaldı

Nelmî gibi bî-çâreye kaldı gam u miĥnet
Âlâm u kederden de selâmet size kaldı (4^a-b)

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Dem-be-dem giryān olup feryād u efġān eyledim
Şanki bu göz yaşını dünyāya tūfān eyledim

Sīnemi yakdım hemīşe āteş-i hicrānına
Aşq u sevdāsı ġamı uğrında büryān eyledim

Bülbül-i bī-çāre şordı bā' iş-i nālem benim
Bir ciger-süz āh-ıla anı peşimān eyledim

Mīnnetim yok nāz iden sāķīye şahbā şunmasun
Şimdi ben çeşmānımı ġasretle al ġan eyledim

Dimedi kim bu gezen kimdür perīşān ġāl-ıla
Bunca demlerdür ser-i kūyında devrān eyledim

Ṭālī' im dün murġ-ı iķbālim zebūn maġzūn göñül
ġonce-i tedbiri bende ġāke yeksān eyledim

Dām-ı sevdāya düşirdim kendimi Nelmī gibi
Añsızın pā-beste-i zūlf-i perīşān eyledim (8^b)

müfte' ilün müfte' ilün fā' ilün

Söyle şabā ol şeh-i devrānıma
Luţf kıla itdigüm efġānıma

Yaralıyor sīnemi tūr-i cefā
ġançer-i ġam işledi tā cānıma

ġük-m-i ġader böyle imiş neyleyem
Bād-ı ġazān irdi gülistānıma

Aġladıyor göñlimi şubġ u mesā
Luţf-ıla gelmez dahā vāh yanıma

Hem-demim olsa n'olur ol nāzenīn
Şefķat idüp dīde-i giryānıma

ġaylaz olup gezmededür sū-be-sū
Bu yakışır mı dimeyor şānıma

Kendisini bilmeyen of Nelmīyā
Çāre kılar mı dil-i sūzānıma (15^a)

mef' ulü mefā' ilü mefā' ilü fe' ulün
mef' ulü fe' ulün

Ol dilberi bī-çāre göñül sevgili şandı
Her va' dine ġandı
Bāzār-ı vişālinde anıñ çoķca dolandı
Bilmem ne ġazandı

İşlāġına sermāye-i vicdānını ġayfā
Hep eyledi yağmā
Encāmı ġayāliyle anıñ āteşe yandı
Cānından uşandı

Hasret uzadıķca çođalırd derd-i derūnum
Hem-hāl-i cūnūnum
Ėurbet Ėamınıñ oğları tā cāna tayandı
Cān ķana boyandı

Dīvāne gönūl dirdi ki Ėurbet ne şafādır
Hem-neş'e-fezādır
Encāmı ki bu silsile-i hecri ķuşandı
Bu sözden utandı

Ben gizlerim ammā ki derūnumda ne Ėam var
Zann itme ki ey yār
Bu hırķa-i Ėam rişte-i Ėurbetle yamandı
Ėōşca oyalandı

Ṭaldım yine āh vāh iderek eski o hāle
Efkār u hayāle
Zirā ki gönūl zevķ-i hayālāta inandı
Efkāra dadandı

Nevresteleriñ hep reviş i uydı zamāna
Bilmem ki şafā ne
Şimdi Ėüzele meyl ü muħabbet modalandı
Gönlüm taşalandı

Ey bād-ı şabā merħamet it bendeñi zāre
‘Arz eyle o yāre
Feryād-ile hep sinedeki yāre şulandı
Gönlüm de bulandı

Ėābil mi ki Nelmî olayım fāriĖ-i feryād
Eylerse de āzād
Ol dem ki dil-i Ėam-zede meyl ābına ķandı
‘Aşķa ķapulandı (24^b)

müfte‘ ilün müfte‘ ilün fā‘ ilün

Baķsa baña dīdeleriñ ey Ėüzel
Āteş ider sīneme Ėüyā revul
Mest-i mey-i cām-ı Ėamım ez ezel
Anıñ-çün hūşuma irdi hālel
Ėançer-i Ėam sīnede ṭıtdı temel
Yarama bir çāre degil muħtemel
Nabzıma biñ def‘ a ṭabīb ursa el
Eyleyemez bu marāz-ı ‘aşķı hāl
Gönlümüñ endişeleri bī-bedel
Bu ne ‘acīb fikr-i ‘adīmü‘l-milel
Āh mine‘l-fikri muzāfū‘l-ecel
Ve‘l-ecelü ķable hūşülü‘l-emel

Ađlayarak ‘aşķ-ıla vaķt-i seħer
Ser çeker eflāke hemān na‘ ralar
İtmedi āhım saña aşķā eşer
Söylemediñ kim bu fiĖānıñ yeter
Şanma ki bu derd-i derūnum geçer
Bir Ėün olur gönülümü Ėam terk ider
Ėamla sefid olmuş-iken müy-ı ser
Derd-i derūn geçmedi hālā gider

Fikr ü hayālîñle bu hüzn ü keder
İtdi cihāndan beni āh bî-ḥaber
Āh mine'l-fikri muzāfū'l-ecel
Ve'l-ecelü ḳable ḥuṣūlü'l-emel

Ben miyim āşüfte-dil ey mehlikā
Bend-i cününüñla seniñ beste-pā
İns ü melek 'aşkıñı hep mübtelā
Bezl ideyor cānını 'ālem saña
Cānı fedā itme bir iş mi baña
Ḥüsnüñe biñ Yūsuf-ı Ken'an fedā
Nāz u ḥırāmıñ seniñ ey dilrübā
Baḥş ideyor dillere tāze şafā
Ḥançer-i efkār-ı vişāl cāna tā
İşledi bir çāre nedir serverā
Āh mine'l-fikri muzāfū'l-ecel
Ve'l-ecelü ḳable ḥuṣūlü'l-emel

Beste-dil-i zülf-i perişānıñım
'Āşkıñım luṭfuña şāyānıñım
Ser-zede-i ḥançer-i müjgānıñım
Muḥlişinim şākirü'l-iḥsānıñım
Sīne-dih-i gamze-i fettānıñım
Şādıķıñım bende-i fermānıñım
Kām alamazsam diye giryānıñım
Çünki seniñ ḥüsnüñe ḥayrānıñım
Bülbülünüm böyle ğazel-ḥ'ānıñım
Ḥaşre dek efkār-ıla nālānıñım
Āh mine'l-fikri muzāfū'l-ecel
Ve'l-ecelü ḳable ḥuṣūlü'l-emel

Rehn iderim zevḳ-i meye 'arımı
Terk idemem ḥüznümi ekdārımı
Meygedeye vaḳf iderim varımı
N'eyleyeyim kārımı girdārımı
Ağladalı dīde-i ḥün-bārımı
Farḳ idemez yārımı aġyārımı
Ḥōş tutamam baḥt-ı siyeh-kārımı
Yār idemez kendine dildārımı
Diñleyemez kimse benim zārımı
Añlamaz endişemi efkārımı
Āh mine'l-fikri muzāfū'l-ecel
Ve'l-ecelü ḳable ḥuṣūlü'l-emel

Nāvek-i müjgānıñ açar yara āh
Sızlanıyor bu dil-i şad-pāre āh
Merḥamet it 'āşık-ı nā-çāre āh
Çāre nedir derd-i giriftāre āh
Luṭf u kerem eyleme aġyāre āh
Cevr ü cefā eyle o kīn-dāre āh
Cān vireyim gamze-i ḥün-ḥ'āre āh
Var mı devā vaşla heves-kāre āh
Bend olalı rişte-i efkāre āh
Āh ideyor bu dil-i bî-çāre āh
Āh mine'l-fikri muzāfū'l-ecel
Ve'l-ecelü ḳable ḥuṣūlü'l-emel

Sevdiceğim ‘aşık-ı meşhûruñum
‘Aşk gibi şâhib-i menşûruñum
Üzme beni çâre ne mecbûruñum
N’eyleyeyim ‘aşk-ıla ma‘zûruñum
Zevk-i vişâle hele mehcûruñum
Söyle n’içün sevr-ile mağdûruñum
Nelmî muhibdir diye mezkûruñum
Lîk çi sūd bende-i menfûruñum
Pister-i hecre ğam-ı mevfûruñum
Perde-i efkâr-ıla mestûruñum
Âh mine’l-fikri muzâfû’l-ecel
Ve’l-ecelü kıable huşûlü’l-emel (32^b-33^a)

mef’ülü fâ‘ilâtün mef’ülü fâ‘ilâtün

Şevk-i cilâ-yı ‘aşkıñ dîdâr-ı yâre beñzer
Feyz-i şafâ-yı meşkıñ rengin ‘izâre beñzer

Dildâre iştiyâkıñ tezyîd ider merâkıñ
Zannım bu ihtirâkıñ bir inkisâre beñzer

Hoş derde mübtelâyım âlâm-âşinâyım
Hasret-keş-i şafâyım hoş iftihâre beñzer

‘Aşkıñla var sūdum pür neş’e sâz u ‘ūdum
Bu dâğdan vücūdum bir lâle-zâre beñzer

Ferhâd-ı reh-nümünüm i‘lân ider fününüm
Şirin’dir cününüm şefkat-nişâre beñzer

Şevk-i sürûr-ı ğamdır zevk-i huşûr-ı ğamdır
Sevk-i nüşûr-ı ğamdır bir kâm-kâre beñzer

Dildâre mahrem oldum dil-şâd u hurrem oldum
Her rîşe merhem oldum luğf-ı nigâre beñzer

Mecnûna peyrevim ben çâk oldı gerçi dâmen
Şahrâda çokdı düşmen Leylâ şikâre beñzer

Çeşmân-ı şive-bâziñ artırdı hırş u âziñ
Cânâ nedir bu nâziñ cevri hezâre beñzer

Dîvâneyim hazînim ‘arşa çıkar enînim
Ağyâre dilde kînim pertevli nâre beñzer

Bir şeh-vâr-ı ‘aşkıñ şâhâne yâr-ı ‘aşkıñ
Ferz-i kenâr-ı ‘aşkıñ nerd-i şerâre beñzer

Ber-taht-ı fîl-i ‘aksim beydağ güşâ-yı ye’sim
Ruğ-büs-ı şüh-ı be’sim şatranc-ı ‘âre beñzer

Mât oldı şâh-ı fikrim esb-i belâda bikrim
Oynarsa yâre zıkrım dildâr-vâre beñzer

Nelmî hayâl-kârım (silik) şafâ güzârım
(silik) hayât-zârım teşliyet-i nâre beñzer (60^b-61^a)

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- N Şīve-kārim gül-‘ izārim cilve-bāzım sevdiğim
Neş’e-bārim ğam-kūsārim sāye-sāzım sevdiğim
- Ş Tīğ-i mihrīñ tīr-i ğamzeñ kaşđ ider tā cānıma
Hıa-şārim dāğ-dārim dil-nü-vāzım sevdiğim
- N Şevk-i hüsñüñ zevk-i ānıñ hoş hayātım tāzeler
Dil-figārim nūş-kārim ser-firāzım sevdiğim
- Ş Ta‘n-ı zāhid hırş-ı ‘ābid virmede şöret baña
Zār zārim ey niğārim şāh-bāzım sevdiğim
- N Feyz-i bezliñ remz-i vaşlıñ artırır iclālimi
Cem-şi‘ārim dem-nişārim kān-ı nāzım sevdiğim
- Ş Ebruvān u tīr-i müjgān andırır i‘dāmımı
Hük-m-i yārim seyf-i şārim fikr-i rāzım sevdiğim
- N Sırr-ı ‘aşkıñ ‘aşkı meşkıñ bahtiyār eyler beni
Āşikārim kām-kārim imtiyāzım sevdiğim
- Ş Nūr-ı ‘aynım ‘ayn-ı nūrüm şems-i tābānım benim
Nūr-ı nārim şehriyārim şu‘le-bāzım sevdiğim
- Ş Rāst-gūyum Şabrī’yim dārü’s-selāmet beklerim
N Nelmī zārim dilde nārim ānda lāzım sevdiğim (61^a)

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Şanma ey dil harekātında şafā cān eşeri
Lem‘a-i cāzibe-i cilve-i cānān eşeri

Dem-be-dem āh-ı hāzīnlerle tenimde lerziş
İhtirāz-ı ser-i ğisū-yı perişān eşeri

Revnağ-ı bezm-i hayātımda humārim rengīn
Şevkımi kıldı füzün nergis-i fettān eşeri

Rişte-i cānımı taħrike füsün-sāz oluyor
Yine ebrūdaki imā ile müjgān eşeri

Eyledi külbe-i aħzānımı ğarğ-ābe-i hūn
Allāh Allāh ne belā dīde-i giryān eşeri

Hıavf ider dā’ire-i feyzime gelmez yārān
Ne keremdir baña bu nāle vü efğān eşeri

Olamaz tābiş-i feryād-ı hāzīninde sükūn
Nelmī-i zārı zebūn eyledi hicrān eşeri (70^b)

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Sevdiğim ‘aşkıñla cāna yādigār itdim seni
Hangi vādiden bilir misiñ şikār itdim seni

Bāğ-ı dilde nā-resīde ğonçe-i sevdā idiñ
Göz yaşımla şu virirdim gül-‘izār itdim seni

Da‘vī-i hüsñ eylemezdiñ mihr-i ‘ālem-tāb ile
Feyz-i ‘aşkımdan cemālī tāb-dār itdim seni

Sünbüle te'sîr ider miydi ħazân-ı iştîyâķ
Neşve-i sevdâ ile ben müşg-bâr itdim seni

Serviniñ boynun eger miydi ħayâl-i kâmetiñ
Yalvarup bezm-i ezelden şîve-kâr itdim seni

Bağ-ı ħüsn içre açıldıñ şimdi sen güller gibi
Gönlüme mecmû' a-i zevķ-i bahâr itdim seni

Gözlerim Nelmî temâşasında ħün'in olmada
Bilmedim ben mübtelâ-yı âh u zâr itdim seni (80^a)

Extended Summary

The 19th century is a century when Divan literature lost its importance to a great extent and was criticized by some poets after the Tanzimat. In spite of this, the number of poets who were raised in various provinces of Anatolia in the 19th century but could not find a place in biographical sources, except for the well-known poets, are too high to be underestimated. One of these poets is Hasan Tahsin Efendi from Amasya.

This work focuses on the life, literary personality and Divan of Hasan Tahsin Efendi of Amasya, who uses the pseudonym Nelmi. Although it is stated in the note at the beginning of Divan that Hasan Tahsin Efendi was born in 1277 AH (1871-72 AD), it is necessary to approach this date with caution since it is not known by whom this information was attached. Hüseyin Hüsameddin Efendi gives his date of birth in more detail as 12 Safar 1292 AH (20 March 1875 AD). After studying at Bayezid Madrasah, he became a patrol mudarris after working in various items. One night he was alone while he was in Istanbul, Hasan Tahsin Efendi was harmed by a fear and nightmare and he was afraid of everything. After this incident, 1315 Rabl al-‘Awwal AH (July/ August 1897 AD) had to return to Amasya. He spent his next life in a cell of Kapancızade Madrasa. He turned to poetry and mysticism, drawing himself from people. Probably, he could not get rid of the crises he was in and committed suicide by throwing himself into the river in the morning of 17 Zu al-Qa‘dah 1317 AH (18 April 1900 AD).

The most reliable source that will express his literary personality is his Divan. Although most of the poet's poems are rindane, there are also sufistic features in some of his poems. Looking at his life story, it can be thought that rindane and sufistic poems represent different periods of his life. In some of his poems, he regretted humility and stated that he wanted to get rid of modesty. It is understood that he left rindane attitudes and discourses when he retreated in the Kapancızade Madrasa in Amasya. The subjects Nelmi's poetry covers are mostly the attitude of the lover to him and the sorrow and anguish the poet feels with these attitudes. This sorrow and suffering are worldly, not otherworldly. Many connections can be made between his poetry and his own life. Another important point in the poet's literary personality is his contribution to the collective poetry tradition. The fact that he has joint poems with Sabri and İsmeti shows that he was included in the poetry assemblies and that he made considerations on poetry with other poets.

The only existing work of Nelmi is his unreorganized Divan. There are 9 letters at the beginning of the Divan, these pages were not numbered, and the poems were started from 1^a. The title of Divan is “Be-nam-ı İzed-i Bahşende-i Mihribân”. In the work that starts with gazelles, poetry figures are not placed in a certain order. The poet organized his work until 76^a. However, it is understood he could not complete his work, because the pages after 76^a are in draft appearance.

In the work, the poetry forms of poems in Divan, the aruz meter used, rhyme and redif structures were determined. Based on this, there are 304 poems in total, including 11 kaside, 263

gazel, 3 mesnevi, 3 müstezat, 1 murabba, 4 muhammes, 6 tahmis, 4 müseddes, 3 müsemmen, 1 muaşşer, 1 terkibibent, 1 duodecimal musammat, 1 müfret and 2 poems consisting of 7 quatrains.

He successfully used many different patterns of aruz, rhymes and redifs in own poems. The most used aruz meteres in the work are fâ'ilatün/fâ'ilatün/fâ'ilatün/fâ'ilün with 90 poems, mef'ülü/mefâ'ilü/mefâ'ilü/fe'ülün with 81 poems and fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün with 79 poems. These meters were used mostly in gazel and kaside. Although most of the gazels he wrote consisted of 9 couplets, he did not have difficulty in finding rhymes. Even though rhymes are mostly made with Arabic and Persian words, there are also examples of rhymes made with Turkish words. It can be said that the poet was also very successful in using redif. In the Divan, it is seen that the shapes of redifs are given as the word form in all poems except 77 poems. In these poems, Nelmi did not come out of the thought expressed by redif mostly since the first couplet and ensured the harmony mostly with redifs.

Considering the poet's language of poetry and vocabulary set with long phrases in Arabic and Persian, it is understood that he has a command of both languages. Beside this, it can be said that the poet has religious-sufistic knowledge based on his being a muderris and the content of his poems. In addition, his use of words belonging to Western languages and his writing in two poems with a style not found in the Divan poetry tradition shows that he was influenced by some innovations in the term of transition from Divan literature to Tanzimat literature.

In this work, the life of Hasan Tahsin Efendi with pseudonym of Nelmi, who grew up in the last period of Divan literature, was studied, and his literary personality and his Divan were introduced from various aspects.